



## Past2Present4Future Memory Walk videi Pitanja za raspravu i korištenje u nastavi

### O projektu

---

Memory Walk ("Koraci sjećanja") interaktivan je program koji je osmislila Kuća Anne Frank (Anne Frank House) s ciljem uključivanja mladih osoba i drugih društvenih skupina u edukacijsko promišljanje i raspravu o kulturi sjećanja te komemoraciji historijskih događaja kroz preispitivanje spomenika i spomen područja koje susrećemo u svakodnevnom životu. Pod vodstvom profesionalnih video montažera mladi učesnici projekta uče kako iz vlastite perspektive predstaviti biografiju nekog spomenika i o njoj snimiti kratki video.

Nekoliko novih Memory Walk videa stvoreno je u ljeto 2021. godine u okviru projekta "Past2Present4Future" (P2P4F), projektne inicijative za osnaživanje kulture sjećanja mladih iz zemalja četiri partnerskih organizacija: Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Njemačke i Srbije. Cilj projekta bio je uključiti mlade iz navedenih zemalja u aktivnosti koje se bave sjećanjem i istraživanjem historijskih i savremenih dilema, s posebnim naglaskom na Drugi svjetski rat i dugotrajno nasljeđe koje su nacionalsocijalistička zlodjela ostavila Evropi.

Memory Walk Priručnik za nastavnike nudi konkretne nastavne materijale za raspravu o spomenicima i poticanje mladih na propitivanje i zanimanje za sporne historijske događaje. Priručnik je namijenjen za korištenje u formalnoj i neformalnoj edukaciji mladih osoba od 14 do 18 godina starosti. Sadrži nekoliko aktivnosti koje su prilagođene trajanju nastavnog časa (45 odnosno 90 minuta). Nastavnici mogu birati između uvodnih vježbi (npr. "Šta je za tebe spomenik?"), glavnih vježbi (npr. "Biografija spomenika") i domaćih zadaća (npr. "Lokalni spomenici").

Priručnik na bosanskom jeziku može se pronaći na poveznici:

<https://historijaistorijapovijest.org/wp-content/themes/hip/memory-walk-teachers-manual/MW%20Manual%20BIH.pdf>

Ovaj dokument sadrži kratke opise i objašnjenja svakog od pet P2P4F Memory Walk videa, pitanja za raspravu (koja se mogu koristiti i kao teme za debatu u okviru aktivnosti "Debatovanje o spomenicima", str. 20 u priručniku), dodatnu literaturu i ideje za domaću zadaću.



## Koncentracioni logor "Crna kuća" Bosna i Hercegovina

**Poveznica na MW video: <https://youtu.be/i5XdJbkmTO4>**

---

### **Šta predstavlja ovaj spomenik?**

---

Koncentracioni logor u selu Kruščica kod Viteza, u Bosni i Hercegovini, kolokvijalno poznat kao „Crna kuća“, originalno je sagrađen za vrijeme Kraljevine Austro-Ugarske u svrhu smještaja radnika. "Crna Kuća" po prvi put poprima ulogu logora za vrijeme Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca kada su zatvorenici bili politički disidenti tadašnjeg sistema. Za vrijeme Drugog svjetskog rata, pod upravom Nezavisne Države Hrvatske (NDH) postaje koncentracioni logor u koji ustaške vlasti dovode Židove, Srbe i antifašiste s područja Sarajeva, Pala i doline Lašve. Prema procjenama, kroz logor je prošlo oko pet hiljada ljudi od kojih su dvije do tri hiljade na smrt isprebijani. Logor je bio u funkciji od jula do oktobra 1941. godine. Preživjeli zarobljenici poslani su u druge logore u NDH, između ostalog i u logor Jasenovac.

Za vrijeme sukoba devedesetih godina 20. stoljeća "Crna kuća" po treći put postaje logor, ovog puta namijenjen za mučenje i nečovječno postupanje prema ratnim zarobljenicima. Za ovaj čin 2019. godine donesene su pravomoćne presude za pripadnike vojne policije pri Armiji Bosne i Hercegovine. . Historijski memorijalni kompleks „Crna kuća“ sastoji se od objekata Crne kuće (baraka), skulpture, grobnice i spomen-ploče.

Svi pomenuti spomenici podignuti su u čast stradalim žrtvama iz perioda Drugog svjetskog rata, dok za izgubljene živote žrtava rata devedesetih, spomenici ne postoje.

### **Koje se dileme ili kontraverze vežu za spomenik?**

---

Crna kuća je zakonom zaštićena kao nacionalno dobro Bosne i Hercegovine što bi značilo da je za održavanje i brigu o spomenicima zadužena država. Međutim zapušteni spomenici i teren na kojim su oni smješteni svjedoče da država ne vodi brigu o njima. Pored toga spomenici koji se nalaze u memorijalnom kompleksu podignuti su u čast stradalim žrtvama iz perioda Drugog svjetskog rata, dok za izgubljene živote žrtava rata devedesetih, spomenici ne postoje. Polemika koja bi se mogla povesti zbog pomenutog stanja uključivala bi svakako pitanje zašto su žrtve jednog režima vrjednije od žrtava drugog režima, pa se jednim odaje počast a drugima ne? Dosta je faktora koji doprinose suprotstavljenim stavovima, a nije rijedak odgovor da je politika najveći krivac.

# Koncentracijski logor "Crna kuća"

## Bosna i Hercegovina

### Prijedlog pitanja za raspravu nakon gledanja videa

---

1. Zna li za ijedan objekat u BiH poslužio tri puta kao logor u različitim vremenskim periodima?
2. Zašto mislite da je ovo mjesto ponovno postalo poprište zločina 90-ih godina?
3. Zašto mislite da historijski događaji iz 90-ih nisu komemorisani spomenikom?
4. Treba li više ljudi znati za ove događaje i stradanja?
5. Ponavlja li se historija? Zašto?
6. Zašto mislite da se o ovom mjestu ne govori ili ne predaje u školama, s obzirom na njegovu mračnu prošlost?

### Dodatna literatura i/ili ideje za domaću zadaću

---

1. O logoru:

[https://hr.wikipedia.org/wiki/Koncentracijski\\_logor\\_u\\_Kru%C5%A1%C4%8Dici](https://hr.wikipedia.org/wiki/Koncentracijski_logor_u_Kru%C5%A1%C4%8Dici)

2. Poglavlje 4.1. "Kruščica kod Travnika" (str. 407) u knjizi „Holokaust u Bosni i Hercegovini“ Elija Taubera:

<http://institut-genocid.unsa.ba/userfiles/file/Holokaust%20u%20BiH.pdf>

3. Članak o stradanjima u "Crnoj kući" tijekom 1990-ih:

<https://onms.nenasilje.org/2019/crna-kuca-vitez/>

4. Odluka kojom se memorijalni kompleks Crna kuća proglašava nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine:

[http://old.kons.gov.ba/main.php?id\\_struct=6&lang=1&action=view&id=3830](http://old.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=3830)

## Spomen park "Jajinci" Srbija

**Poveznica na MW video: <https://youtu.be/HULcBrBKmsE>**

---

### **Šta predstavlja ovaj spomenik?**

---

Spomen park „Jajinci“ nalazi se na području beogradske općine Voždovac. Podignut je na mjestu najvećeg stradanja civilnih žrtava na području okupirane Srbije. Njemačka vojska okupirala je Beograd u aprilu 1941. godine. Građane koji su se pobunili protiv okupacije Njemačke, su vojne sile zarobile u koncentracione logore Sajmište i Banjica. Od 15. jula 1941. njemački 64. policijski bataljon redovno je zarobljenike logora Staro sajmište i Banjica odvodio na strijeljanje u Jajinačke šume i na Jajinački brežuljak. Strijeljanja su trajala sve do kraja 1943. godine, kada su njemačke snage počele gubiti rat. Pribojavajući se da će njihova zlodjela biti smatrana ratnim zločinima, zapovjednici Gestapa u Beogradu naredili su da se strijeljane žrtve iskopaju a njihovi leševi spale. Dalje strijeljanje i paljenje leševa trajalo je do aprila 1944. Procjenjuje se da je u Jajincima ubijeno od 60 000 do 80 000 ljudi. Većina su bili Srbi i Židovi, ali i Romi, partizanski borci, antifašisti i druge okupatorima "nepoželjne" osobe. Strijeljanja su često provodili i vojnici Srpske državne straže, pod naredbom njemačkih okupatorskih vlasti.

### **Koje se dileme ili kontradikcije vežu za spomenik?**

---

Skupština grada Beograda spomen park „Jajinci“ proglasila je nacionalnim dobrom 1986. godine. Originalni spomenik u je u nekoliko navrata vandaliziran fašističkim i politički nabijenim grafitima, ali su natpisi uklonjeni. Uprkos njegovoj veličini i historijskom značaju, mnogi građani Beograda ne znaju za njega niti znaju šta predstavlja. Neki građani Republike Srbije umanjuju ulogu lokalnih kolaboratora koji su ipak velikim djelom učestvovali u masovnim strijeljanjima logorskih zarobljenika. Početkom 21. stoljeća, uslijed odluke da se pored sjevernog ulaza u spomen park izgradi pravoslavna crkva, nastaje kontradikcija. Mnogi smatraju da spomen park, mjesto stradanja ljudi raznih etniciteta i vjeroispovijesti, nije primjerno mjesto za izgradnju religijskih građevina i simbola te da treba ostati mjestom nekleričkog mira i žalosti.

## Spomen park "Jajinci" Srbija

### Prijedlog pitanja za raspravu nakon gledanja videa

---

1. Zašto mnogi ljudi ne znaju za ovaj spomen park i njegovu historiju?
2. Zašto se ne govori češće o lokalnim kolaboratorima u Drugom svjetskom ratu?
3. Mislite li da više ljudi treba znati za historiju Drugog svjetskog rata i za stradanja u Srbiji u Drugom svjetskom ratu?
4. Koje su pouke iz Drugog svjetskog rata još uvijek relevantne?

### Dodatna literatura i/ili ideje za domaću zadaću

---

1. O spomen parku: [https://en.wikipedia.org/wiki/Memorial\\_Park\\_Jajinci](https://en.wikipedia.org/wiki/Memorial_Park_Jajinci)
2. Članak o holokaustu u Srbiji:  
<http://www.open.ac.uk/socialsciences/semlin/sr/holokaust-u-srbiji.php>
3. Karta s lokacijama logora i mjestima stradanja u Srbiji:  
<https://holocaust.rs/>
4. Članak o arhitekturi parka i spomenika:  
<http://fmkjournals.fmk.edu.rs/index.php/AM/article/viewFile/169/pdf>

# Spomenik "Nedovršena igra"

## Hrvatska

**Poveznica na MW video: <https://youtu.be/kc7shwYYOCI>**

---

### Šta predstavlja ovaj spomenik?

---

Spomenik "Nedovršena igra" podignut je u Sisku 1965. godine. Skulptura prikazuje sedmero djece u igri i obilježuje dječji logor koji je na području Siska djelovao od augusta 1942. do januara 1943. godine. Spomenik se nalazi u blizini stare zgrade logora koja je kasnije prenamijenjena u pozorište. Svaki dječji lik na spomeniku nosi ime po osobi iz logora koju je autorica lično poznavala. Procjenjuje se da je u ovom logoru službenog naziva "Prihvatište za djecu izbjeglica logor" stradalo od 1 160 do 1 600 srpske, romske i židovske djece. Životni uslovi u dječjem logoru bili su jako loši, što je rezultiralo visokom stopom smrtnosti. Prema navodima preživjelih, neka su djeca ubijena otrovnim mlijekom ili kašom pomiješanom s natrijevim hidroksidom. Drugi izvori navode da su neka djeca usmrćena injekcijama. Hiljade djece preživjela su zahvaljujući spasilačkim naporima koje je predvodila Diana Budisavljević, humanitarka koja je od oktobra 1941. godine uz pomoć saradnika organizovala i pružila pomoć ženama i djeci zarobljenim u koncentracionim logorima Nezavisne Države Hrvatske. Zahvaljujući "akciji Diana Budisavljević" spašeno je oko 10 000 djece.

### Koje se dileme ili kontraverze vežu za spomenik?

---

Ovaj spomenik, njegova historija i dječje žrtve koje komemorira nisu dobro poznati Siščanima, kako ni historija Holokausta u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj nije dobro poznata širem stanovništvu Republike Hrvatske. Žrtve ustaškog režima i Drugog svjetskog rata u hrvatskom su javnom diskursu zasjenjene narativima o recentnijem "Domovinskom ratu" i u obrazovnom sistemu padaju u drugi plan, u korist drugih, lakše "probavljivih" historijskih razdoblja. Na ovaj se način potiskuje sistematičnost sukoba etničkih i vjerskih skupina na Balkanu a kojem svjedoče narativne i historijske veze između Drugog svjetskog rata i rata 1990. godina. Spomenici koji obilježavaju žrtve Holokausta i Drugog svjetskog rata, podignuti širom Hrvatske za vrijeme Socijalističke federativne republike Jugoslavije, u posljednjih su nekoliko desetljeća uništeni ili uklonjeni, a mnogi su zapušteni. Rijetko kad se posjećuju u okviru nastave u hrvatskom obrazovnom sistemu.

# Spomenik "Nedovršena igra"

## Hrvatska

### Prijedlog pitanja za raspravu nakon gledanja videa

---

1. Koliko dobro ili slabo građani Republike Hrvatske poznaju historiju Holokausta u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj?
2. Koju ulogu mogu imati spomenici u nastavi historije?
3. Je li važno mlade učiti o Holokaustu? Zašto?
4. Mislite li da podučavanje o Holokaustu i ustaškim zlodjelima otežava podučavanje o drugim žrtvama ili historijskim razdobljima?
5. Je li mladima stalo do historije (međunarodne, nacionalne, lokalne)?

### Dodatna literatura

---

1. Članak o spomeniku:  
<https://express.24sata.hr/top-news/mesar-luburic-pobit-cu-sve-koji-spasavate-djecu-iz-logora -23223>
2. O koncentracionom logoru u Sisku:  
[https://en.wikipedia.org/wiki/Sisak\\_concentration\\_camp](https://en.wikipedia.org/wiki/Sisak_concentration_camp)
3. Članak o nedavnoj komemoraciji žrtava koncentracijskog logora u Sisku (2014.):  
<https://balkaninsight.com/2014/10/06/ww2-children-s-concentration-camp-commemorated-in -sisak/>
4. Historiografski članak o Diani Budisavljević:  
[https://www.academia.edu/40924426/Action\\_Diana\\_Budisavljevi%C4%87\\_The\\_largest\\_operation\\_to\\_rescue\\_children\\_in\\_the\\_Independent\\_State\\_of\\_Croatia\\_during\\_World\\_War\\_II](https://www.academia.edu/40924426/Action_Diana_Budisavljevi%C4%87_The_largest_operation_to_rescue_children_in_the_Independent_State_of_Croatia_during_World_War_II)

### Ideja za domaću zadaću

---

Spomenik "Nedovršena igra" dječje žrtve komemorira doslovno (prikazuje žrtve kojima odaje počast) i simbolički (scena njihova igranja naglašava njihovu nevinost, tj. tragičnost njihove smrti). Drugi spomenici manje ili više doslovno ili simbolički prikazuju događaje/žrtve koje komemoriraju. Koji su vam draži, doslovni ili simbolički spomenici? Nacrtajte spomenik koji komemorira nešto što vam je drago (može biti bilo šta) na doslovan i na simboličan način.

## Zaboravljene prisilne radnice distrikta Spandau Njemačka

**Poveznica na MW video:** <https://youtu.be/x7DvsfJz01o>

---

### Šta predstavlja ovaj spomenik?

---

Tokom Drugog svjetskog rata, više od hiljadu žena i djevojaka iz Jugoslavije, Poljske, Mađarske i Sovjetskog Saveza izrabljivane su u berlinskom distriktu Spandau, koji je danas popularno šoping područje njemačkog glavnog grada. Spomenik iz videa komemorira spomenute žrtve prisilnog rada. Pripadnice navedenih skupina nacistička je antisemitska i rasistička ideologija smatrala inferiornima, zbog čega su prisiljene na rad u nehumanim uslovima. Mnoge radnice nisu preživjele.

### Koje se dileme ili kontradikcije vežu za spomenik?

---

Ovaj Memory Walk video bavi se problemom učinkovitosti spomenika za prisilne radnice, odnosno pitanjem znaju li stanovnici Berlina za historijski događaj koji spomenik komemorira. Naime, riječ je o relativno malom spomeniku, zaklonjenim ogradom, koji se nalazi na privatnom posjedu. Usto, nameće se pitanje o ulozi koju historija ima danas u svakodnevnom životu i o poukama koje nas uči.

### Prijedlog pitanja za raspravu nakon gledanja videa

---

1. Mislite li da je važno komemorirati žrtve prisilnog rada u distriktu Spandau?
2. Zašto se treba sjećati događaja iz prošlosti?
3. Koje su skupine nacista prisiljavali na rad?
4. Zašto su nacisti smatrali opravdanim iskorištavati ljude na ovaj način?
5. Postoji li i danas prisilni rad? Koje su to prisiljene skupine?

### Dodatna literatura i/ili ideje za domaću zadaću

---

1. O prisilnom radu u Njemačkoj:  
<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/forced-labor-an-overview>
2. O prisilnom radu u Berlinu i Brandenburg:  
<http://www.tempelhofer-unfreiheit.de/en/forced-labor-berlin-brandenburg/>
3. O prisilnom radu u svijetu danas:  
<https://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/policy-areas/statistics/lang--en/index.htm>
4. Postoji li u tvom gradu neko historijsko mjesto za koje malo ko zna? Istraži o njemu i pripremi kratku prezentaciju za razred.
5. Pomaže li iko današnjim žrtvama prisilnog rada? Pronađi jedan primjer takvog pojedinca ili organizacije.



# Neispričana historija zračne luke Tempelhof

## Njemačka

**Poveznica na MW video:** [https://youtu.be/nhQuj0\\_2ExU](https://youtu.be/nhQuj0_2ExU)

---

### Šta predstavlja ovaj spomenik?

---

Zračna luka Tempelhof i pripadajući joj javni park, za vrijeme su Drugog svjetskog rata, bili tvornica oružja u kojoj su prisilno radili zarobljenici iz obližnjih koncentracionih logora.

### Koje se dileme ili kontraverze vežu za spomenik?

---

Ovaj Memory Walk video bavi se pitanjem znaju li stanovnici Berlina za historiju zračne luke Tempelhof. Postavlja se i pitanje o ulozi koju historija ima u svakodnevnom životu te o poukama koje nas uči.

### Prijedlog pitanja za raspravu nakon gledanja videa

---

1. Zašto je važno prisjećati se događaja iz prošlosti?
2. Koje su skupine nacisti prisiljavali na rad?
3. Zašto su nacisti smatrali opravdanim iskorištavati ljude na ovaj način?
4. Postoji li i danas prisilni rad? Koje su to prisiljene skupine?

### Dodatna literatura i/ili ideje za domaću zadaću

---

1. O prisilnom radu u Nacističkoj Njemačkoj:  
<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/forced-labor-an-overview>
2. O prisilnom radu u tvornici (današnjoj zračnoj luci Tempelhof):  
<https://www.thf-berlin.de/en/location-information/history-of-location/national-socialism/forced-labourers/>
3. O prisilnom radu danas:  
<https://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/policy-areas/statistics/lang--en/index.htm>
4. Postoji li u tvom gradu neko historijsko mjesto za koje malo ko zna? Istraži o njemu i pripremi kratku prezentaciju za razred.
5. Pomaže li iko današnjim žrtvama prisilnog rada? Pronađi jedan primjer takvog pojedinca ili organizacije.